

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25 Rīga LV 1010, tālr. 67686768; fax 67244074; e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2014.gada 24.aprīlī Nr.1-6/3

Latvijas Republikas Satversmes tiesai

Jura Alunāna ielā 1

Rīgā, LV-1010

Tiesībsarga viedoklis lietā Nr.2014-02-01

Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – tiesībsargs) ir saņēmis Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2014.gada 13.marta vēstuli Nr.104/78-pav, kur norādīts, ka, sagatavojot izskatīšanai lietu Nr.2014-02-01 „Par Noguldījumu garantiju likuma 17.panta 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.panta pirmajam teikumam”, Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesnese Kristīne Krūma pieņēma lēmumu atzīt tiesībsargu par pieaicināto personu lietā.

2014.gada 13.marta lēmumā norādīts uz Tiesībsarga likuma 11.panta 1. un 2.punktu, kas noteic tiesībsarga funkcijas veicināt privātpersonas cilvēktiesību aizsardzību un sekmēt vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošanu. Tiesībsarga viedokļa uzklauššana var sekmēt vispusīgu un objektīvu lietas Nr.2014-02-01 izskatīšanu. Tiesībsargs uzaicināts rakstveidā izteikt viedokli par to, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91.panta pirmajam teikumam, kā arī sniegt viedokli par visiem jautājumiem, kuriem pēc tiesībsarga ieskata varētu būt nozīme lietā Nr.2014-02-01.

Tiesībsargs ir izvērtējis saņemto informāciju un sniedz viedokli par Noguldījumu garantiju likuma 17.panta 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.panta pirmajam teikumam.

Noguldījumu garantiju likuma 17.panta 4.punkta atbilstība Latvijas Republikas Satversmes 91.panta pirmajam teikumam

Satversmes 91.pants noteic, ka “visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.” Satversmes 91.pants sastāv no diviem teikumiem. Satversmes tiesa norādījusi, ka Satversmes 91.panta pirmajā teikumā nostiprinātajam vienlīdzības principam ir jāgarantē vienotas tiesiskās kārtības pastāvēšana. Proti, tā uzdevums ir nodrošināt, lai tiktu īstenota tāda tiesiskas valsts prasība kā likuma aptveroša ietekme uz visām personām un lai likums tiktu piemērots bez jebkādam privilēģijām. Tas arī garantē likuma

pilnīgu iedarbību, tā piemērošanas objektivitāti un bezkaislību, kā arī to, ka nevienam nav ļauts neievērot likuma priekšrakstus (*Satversmes tiesas 2013.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.2013-09-01. Secinājumu daļa, 7.punkts*). Vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats.” (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punktu un 2005. gada 11. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-08-01 secinājumu daļas 5. punktu*).

Izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, nepieciešams noskaidrot, vai, pirmkārt, personas (personu grupas) atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos; otrkārt, vai apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi; treškārt, vai atšķirīgajai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir legītīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.” (*sk. Satversmes tiesas sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr.2010-01-01 secinājumu daļas 17.punktu*).

Personas (personu grupas), kuras atrodas vienādos salīdzināmos apstākļos

Pieteikuma iesniedzēja 2.1. punktā norādījusi uz to, ka personu grupas, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir personas, kurām ir noguldījumi noguldījumu piesaistītājā brīdī, kad ir iestājusies noguldījumu nepieejamība – noguldījumu piesaistītāja nespēja izmaksāt noguldījumus.

Satversmes 91.panta pirmā teikuma aspektā noteicošais ir tas, vai salīdzināmās personu grupas vieno viena kopīga uz visām personām svarīga attiecināma pazīme. Vienlīdzības princips neatklāj, kuras divas situācijas, izdarot salīdzinājumu, ir atzīstamas par “vienādām” (*Autoru kolektīvs “Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības” Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011*).

Noguldījumu garantiju likuma 1.panta 4.punkts noteic, ka noguldījumu piesaistītājs ir “Latvijā reģistrēta banka, krājaizdevumu sabiedrība, ārvalstu bankas filiāle Latvijā, Eiropas Savienības dalībvalsts bankas filiāle Latvijā, kura normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā piedalās noguldījumu garantiju fondā”. Noguldījumu nepieejamības definīcija noteikta Noguldījumu garantiju likuma 1.panta 5.punktā, nosakot, ka noguldījumu nepieejamība ir “noguldījumu piesaistītāja nespēja izmaksāt noguldījumus, ja ir iestājies vismaz viens šajā punktā minētais apstākļis vai vairāki šādi apstākļi neatkarīgi no šo apstākļu iestāšanās secības:

- a) tiesa pasludinājusi noguldījumu piesaistītāju par maksātnespējīgu,
- b) Finanšu un kapitāla tirgus komisija (turpmāk – FKTK) ir anulējusi atļauju (licenci) kredītiestādes vai krājaizdevumu sabiedrības darbībai,
- c) cits gadījums, kad Komisija ir konstatējusi, ka noguldījumu piesaistītājs nespēj izmaksāt noguldītājam garantēto noguldījumu, un pieņēmusi lēmumu par noguldījumu nepieejamības iestāšanos”.

A/S "Latvijas Krājbanka" atbilda noguldījumu piesaistītāja statusam. 2011.gada 13.decembrī Rīgas apgabaltiesa pēc FKTK pieteikuma ierosināja A/S "Latvijas Krājbanka" maksātnespējas lietu, 2011.gada 23.decembrī pasludinot A/S "Latvijas Krājbanka" par maksātnespējīgu.

No iepriekš minētā secināms, ka pastāv Pieteikuma iesniedzējas norādītās kopīgās un uz visām personām attiecināmās pazīmes. Tiesībsargs piekrīt Pieteikuma iesniedzējas viedoklim, ka personas, kurām ir noguldījumi noguldījumu piesaistītājā, brīdī, kad ir iestājusies noguldījumu nepieejamība – noguldījumu piesaistītāja nespēja izmaksāt noguldījumus, ir salīdzināmas personu grupas.

Salīdzināto situāciju virselements

Pieteikuma iesniedzēja 2.1. punktā norādījusi uz kopīgo elementu, kas pēc personas domām raksturo salīdzināmās personu grupas – atbilstoši Noguldījumu garantiju likuma 3.panta pirmajai daļai – personas tiesību uz garantēto noguldījumu, maksimāli 100 000 *euro* apmērā.

Privātpersona, neatkarīgi no tā, vai persona ir noguldījumu piesaistītāja valdes loceklis vai ar noguldījumu piesaistītāju pilnīgi nesaistīta persona, var kļūt par noguldītāju noguldījumu piesaistītājā. Vispārīgi Komerclikuma 139.³ pants noteic, tai skaitā valdes locekļa tiesības slēgt darījumu ar valdes locekli, tiesību normas pirmajā daļā nosakot: "Ja sabiedrība slēdz darījumu ar valdes vai padomes locekli vai saistīto personu, padome vai, ja tādas nav, dalībnieku sapulce apstiprina darījuma slēgšanu vai dod piekrišanu darījuma slēgšanai (..)”. Kredītiestāžu likuma 139.³ panta septītā daļa iekļauj atrunu, ka valdes locekļu tiesības slēgt darījumu neattiecas uz darījumiem, kas slēgti sabiedrības parasti veicamās komercdarbības ietvaros(..)”. Kredītiestāžu likuma 1.panta 1.punkts nosauc noguldījumu pieņemšanu kā kredītiestādes darbības pamatu.

Kredītiestāžu likuma 1.panta 32.punkts uzskaita visus kreditorus, atsevišķi nenosakot attiecīgās kredītiestādes valdes locekļus par speciālajiem tiesību subjektiem – noguldītājiem.

Noguldījumu garantiju likuma 1.panta 1.punktā ietvertā garantētās atlīdzības definīcija nosauc garantēto atlīdzību kā konkrētā noguldījumu piesaistītāja klienta tiesību. No minētā secināms, ka situāciju raksturojošs kopīgs elements ir salīdzināmo personu grupu tiesības kļūt par noguldītājiem noguldījumu piesaistītājā un tiesības uz noguldījumu vai tā daļas aizsardzību.

Konkrētajā gadījumā ar noguldījumu piesaistītāju saprot kredītiestādi, jeb, atbilstoši Kredītiestāžu likuma 1.panta 1.punktā noteiktajam: "Kapitālsabiedrība, kas pieņem noguldījumus un citus atmaksājamus līdzekļus no neierobežota klientu loka, savā vārdā izsniedz kredītus un sniedz citus finanšu pakalpojumus". Tiesībsarga ieskatā būtiski ir izvērtēt, vai ar kredītiestādi nesaistīta persona – fiziska persona – ir salīdzināma ar konkrētās kredītiestādes valdes locekli.

Atbilstoši Kredītiestāžu likuma 1.panta 9.punktā noteiktajam, klients ir "persona, kurai kredītiestāde sniedz finanšu pakalpojumus". No iepriekš minētā raksturojošā

kopīgā elementa secināms, ka ar “personu” saprot Kredītiestāžu likuma 1.panta 32.punktā norādītos darījumu subjektus. Kā salīdzināmo grupu Kredītiestāžu 1.panta 32.punkta ietvaros nepieciešams ņemt kreditorus – fiziskas personas. Kredītiestāžu likums iedala fiziskas personas pēc to saistības ar kredītiestādi. Kredītiestāžu likuma 1.panta 19.punkts norāda uz personām, kuras ir saistītas ar kredītiestādi, tai skaitā c) apakšpunktā nosakot, ka tās ir personas, kas ir “kredītiestādes padomes, valdes priekšsēdētājs un locekļi, iekšējā audita dienesta vadītājs un locekļi, sabiedrības kontrolieris un citi kredītiestādes darbinieki, kuri ir pilnvaroti veikt kredītiestādes darbības plānošanu, vadīšanu un kontroli un atbild par to, kā arī šo personu laulātie, vecāki un bērni”. Kredītiestāžu likuma 1.panta 36.punkts nosauc ieinteresētās personas attiecībā uz kredītiestādi, minētās tiesību normas a) apakšpunktā nosakot, ka ieinteresētās personas attiecībā uz kredītiestādi, tai skaitā, ir kredītiestādes akcionāri, padomes, valdes un tām pielīdzināto pārvaldes institūciju vai iekšējā audita dienesta vadītājs un locekļi vai sabiedrības kontrolieris, kā arī šo personu laulātie, vecāki un bērni. No minētā secināms, ka ar kredītiestādes klientu saprot visas personas, kurām kredītiestāde sniedz finanšu pakalpojumus, un tomēr valdes locekļi kā personas, kuras ir saistītas ar kredītiestādi un ieinteresētās personas attiecībā uz kredītiestādi, ir speciālie tiesību subjekti. Līdz ar to, kā atšķirīgais elements atzīstama noguldītāja, komerciestādes klienta statuss, jeb tiesiskā attiecība ar noguldījumu piesaistītāju jeb komerciestādi.

Pieteikuma iesniedzēja 2.1. punktā atsaukusies uz tiesību doktrīnā pausto atziņu, ka “(..) apstākļi, ka abas situācijas satur dažus kopīgus, bet dažus atšķirīgus elementus, pats par sevi nenozīmē, ka šīs situācijas nav salīdzināmas vienlīdzības principa piemērošanas kontekstā. Šie atšķirīgie elementi prasa tos ņemt vērā, noskaidrojot, vai atšķirīgā attieksme ir attaisnojama (*E.Levits “Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 08.05.2003., B daļas 3.punkts*). Tiesību doktrīnā atzīts arī tas, ka kopējiem elementiem ir jābūt tādiem, kas pēc iespējas intensīvāk raksturotu pārbaudāmās situācijas (*Autoru kolektīvs “Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības” Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.*).

Tiesībsargs piekrīt, ka salīdzināto situāciju virselements ir personu grupu tiesības kļūt par noguldītājiem noguldījumu piesaistītājā, vienlīdz personām paļaujoties uz garantēto noguldījumu, jeb to, ka noguldījumu piesaistītājs būs spējīgs izpildīt saistības. Kredītiestādes klienta statuss jeb tiesiskā attiecība ar noguldījumu piesaistītāju kā atšķirīgais elements vienlīdz raksturo pārbaudāmās situācijas, taču šī atšķirīgā elementa pārbaudei ir nozīme, meklējot apstrīdētās tiesību normas leģitīmo mērķi un izvērtējot samērīgumu.

Tādējādi, konkrētajā gadījumā salīdzināmās personu grupas, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir personas, kurām ir noguldījumi noguldījumu piesaistītājā, brīdī, kad ir iestājusies noguldījumu nepieejamība – noguldījumu piesaistītāja nespēja izmaksāt noguldījumus.

Atšķirīga attieksme pret salīdzināmajām personu grupām

Analizējot, vai apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, secināms, ka normatīvajos aktos

ietvertais uz personām attiecināmais regulējums par tiesībām uz garantēto noguldījumu nav identisks.

Tāpat kā viena no salīdzināmajām personu grupām, Pieteikuma iesniedzēja ir bijusi noguldītājs noguldījuma piesaistītājā brīdī, kad ir iestājusies noguldījumu nepieejamība. Noguldījumu garantiju likuma 3.panta pirmā daļa noteic, ka “neatkarīgi no noguldījuma izdarīšanas dienas garantētā atlīdzība vienam noguldītājam par noguldījumu piesaistītājā izdarīto noguldījumu ir garantētā noguldījuma apmērā, bet ne vairāk kā 100 000 *euro*”. No minētās tiesību normas daļas izriet, ka noguldītājam ir prasījuma tiesība uz noguldījumu, maksimāli 100 000 *euro* apmērā, gadījumā, ja noguldījumu piesaistītājā ir iestājusies noguldījumu nepieejamība.

Uz Pieteikuma iesniedzēju, kā attiecīgā noguldījuma piesaistītāja valdes locekli, attiecas Pieteikuma iesniedzējas apstrīdētajā normā paredzētie izņēmumi. Noguldījumu garantiju likuma 17.panta 4.punkts paredz, ka fiziskām personām, tai skaitā konkrētā noguldījuma piesaistītāja valdes locekļiem, netiek izmaksāta garantētā atlīdzība par viņu noguldījumiem.

Pieteikuma iesniedzējas apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi attiecībā uz tiesībām saņemt garantēto atlīdzību noguldītājiem, kuri ir konkrētā noguldījuma piesaistītāja valdes locekļi. Konkrētā noguldījuma piesaistītāja valdes locekļu tiesības uz garantēto atlīdzību ir ierobežotas.

Atšķirīgās attieksmes leģitīmais mērķis

Pieteikuma iesniedzēja norādījusi, ka leģitīmais mērķis apstrīdētās tiesību normas pieņemšanai varētu būt izvairīšanās no tādiem noguldījumu aizsardzības pasākumiem, kas varētu veicināt kredītiestāžu nepareizu vadību. Tālāk Pieteikuma iesniedzēja secina, ka leģitīmais mērķis ir ierobežot apdraudējumu finanšu stabilitātei kopumā.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka vienlīdzības princips neliedz likumdevējam noteikt atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, tomēr šādai atšķirīgai attieksmei ir nepieciešams objektīvs un saprātīgs pamats jeb atšķirīgās attieksmes leģitīmais mērķis (*Satversmes tiesas 2006.gada 11.decembra spriedums lietā Nr.2006-10-03. 17.punkts*). Ikvienu pamattiesību ierobežojumu pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas ir vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*Satversmes tiesas 2005.gada 22.decembra spriedums lietā Nr.2005-19-01. Secinājumu daļa, 9.punkts*). Ierobežojuma leģitīmā mērķa pamatošana ir likumdevēja (institūcijai, kura ir izdevusi apstrīdēto aktu) uzdevums. Satversmes tiesa norādījusi, ka, lai arī Satversmes 116.pantā nav minētas personai Satversmes 91.pantā garantētās tiesības, tomēr tas nenozīmē, ka šīs tiesības ir absolūtas un tām nevar noteikt ierobežojumu. Satversme ir vienots veselums un tajā ietvertās normas ir tulkojamas sistēmiski. Pieņēmums, ka Satversmes 91.pantā paredzētajām tiesībām vispār nevar noteikt ierobežojumus, nonāktu pretrunā gan ar to mērķiem, gan ar citos Satversmes pantos

garantētajām citu personu pamattiesībām (*Satversmes tiesas 2010.gada 11.jūnija spriedums lietā Nr.2010-69-01. Secinājumu daļas 13.punkts*).

Kredītiestāžu regulējums gan starptautiski, gan nacionāli ir speciālajam regulējumam pakļautas tiesiskās attiecības. Latvijas Republikā ir spēkā vairāki normatīvie akti ar likuma spēku, kuri regulē kredītiestāžu darbību vai ar kredītiestāžu darbību saistītas tiesiskās attiecības – Komerclikums, likums “Par Latvijas Banku”, Kredītiestāžu likums, Noguldījumu garantiju likums, Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums, Finanšu un kapitāla tirgus komisijas likums, kā arī citi normatīvie akti.

Noguldījumu garantiju likums spēkā stājies 1998.gada 1.oktobrī un, atbilstoši šī likuma 2.panta pirmajā daļā noteiktajam, tā mērķis ir noteikt garantiju vispārīgos principus attiecībā uz noguldījumiem noguldījumu piesaistītājos, kā arī noguldījumu garantiju fonda veidošanas, pārvaldīšanas un izlietošanas kārtību. Skatot Noguldījumu garantiju likuma 2.panta pirmajā daļā iekļauto mērķi kopsakarā ar Noguldījumu garantiju likuma 3.pantā noteiktajām noguldītāju tiesībām, secināms, ka Noguldījumu garantiju likuma 3.pants nosaka garantiju vispārīgos principus attiecībā uz noguldījumiem noguldījumu piesaistītājos. Noguldījumu garantiju likuma pamata redakcija likuma 3.pantā paredzēja noteikt noguldītāju tiesības uz garantēto atlīdzību. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka ar noguldījumu garantiju mehānismu valsts ir uzņēmusies atbildību par licencētajām kredītiestādēm, turklāt kredītiestāžu maksātspējas risinājumi ir vērsti uz noguldītāju aizsardzību (*Satversmes tiesas 2013.gada 1.marta spriedums lietā Nr.2012-07-01. Secinājumu daļa, 15.2.punkts*). Izrietoši no Noguldījumu garantiju likuma 3.panta secināms, ka vispārīgi likumdevēja mērķis ir noteikt vismaz daļēju noguldītāju aizsardzību pret riskiem, kas saistīti ar noguldījumu nepieejamību.

Noguldījumu garantiju likuma 17.panta noteikumi attiecībā uz garantēto atlīdzību pieņemti ar likuma pamata redakciju, nosakot, ka garantētā atlīdzība netiek izmaksāta, tai skaitā, par bankas padomes un valdes locekļu, rīkotājdirektoru un revīzijas komisijas locekļu noguldījumiem. No minētā secināms, ka atšķirīgā attieksme, Pieteikuma iesniedzējas apstrīdētā norma, kas paredz atšķirīgu attieksmi, pastāvējusi jau kopš likuma pieņemšanas. Pirmā atsauce uz Eiropas Savienības tiesību aktiem grozījumu izdarīšanai Noguldījumu garantiju likumā iekļauta 2007.gada 23.marta Grozījumos Noguldījumu garantiju likumā (Nr.51 (3627)). Minētajā tiesību aktā norādīts, ka Noguldījumu garantiju likumā iekļautas tiesību normas, kas izriet no Eiropas Parlamenta un Padomes 1994.gada 30.maija direktīvas 94/19/EK (turpmāk – Direktīva 94/19/EK) par noguldījumu garantiju sistēmām. Pastāvošais noguldītāju – konkrētā noguldījumu piesaistītāja valdes locekļa – ierobežojums saņemt garantēto noguldījumu pastāvējis jau pirms Direktīvas 94/19/EK normu transponēšanas. Likumdevējs ar Noguldījumu garantiju likuma pieņemšanu paredzējis, ka ierobežojamas attiecīgā noguldījumu piesaistītāja valdes locekļu tiesības uz noguldījumu. Tiesībsargs secina, ka katrs Noguldījumu garantiju likuma 17.pantā ietvertais noguldījums vai noguldītājs satur elementu, kas noguldījumu vai noguldītāju saista ar noguldījumu piesaistītāju.

Noguldījumu garantiju likuma 17.panta un apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir atrodams attiecīgā noguldījumu piesaistītāja valdes locekļa statusā, tiesiskajā attiecībā, kur personas statuss – valdes loceklis noguldījumu piesaistītājā – nozīmē, ka pastāv īpašas tiesiskās attiecības ar noguldījumu piesaistītāju, un šo tiesisko attiecību saturs ir atzīstams par tādu, kas var radīt risku citiem noguldītājiem, jo balstās uz konkrētās personas saistību un ieinteresētību.

Tādējādi Pieteikuma iesniedzējas identificētais likumdevēja mērķis, papildus ņemot vērā arī Satversmes tiesas 2013.gada 1.marta spriedumā lietā Nr.2012-07-01 secinājumu daļas 15.2 punktā identificēto leģitīmo mērķi, ir izvairīties no tādiem noguldījumu aizsardzības pasākumiem, kas varētu veicināt kredītiestāžu nepareizu vadību. Tas var preventatīvi atturēt kredītiestādes valdes locekļus no tādu darbību veikšanas, kas, iespējams, nelabvēlīgi ietekmētu kredītiestādes maksātspēju, savukārt kredītiestādes maksātnespēja rada būtisku apdraudējumu finanšu stabilitātei kopumā. Leģitīmais mērķis, atsaucoties uz Saeimas atbildes vēstulē norādīto, ir aizsargāt sabiedrības labklājību un citu cilvēku tiesības (*Saeimas Atbildes raksts, 4.lpp*).

Ierobežojuma atbilstība samērīguma principam

Satversmes tiesa norādījusi: lai secinātu, vai ir ievērots samērīguma princips, jānoskaidro:

- 1) vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai;
- 2) vai nav saudzējošāku līdzekļu šī mērķa sasniegšanai;
- 3) vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Ja tiek atzīts, ka tiesību norma neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst samērīguma principam un ir prettiesiska (*Satversmes tiesas 2002.gada 19.marta spriedums lietā Nr.2001-12-01. Secinājumu daļa, 3.1.punkts*).

Samērīgums vienlīdzības principa kontekstā nozīmē, ka labumam, ko gūst sabiedrība, ir jābūt lielākam, nekā zaudējumi, ko cieš tās personas, kuras atrodas nelabvēlīgākajā no abām situācijām.

Likumdevēja izraudzītie līdzekļi leģitīmā mērķa sasniegšanai

Leģitīmais mērķis var tikt sasniegts ar likumdevēja visdažādākajiem izraudzītajiem līdzekļiem (rīcības pasākumiem). Satversmes tiesa secinājusi, ka, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību samērīguma principam, galvenokārt, ir jāizvērtē likumdevēja izraudzīto līdzekļu radītās sekas, t.i., vai tiesību normas piemērošana nenodara indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm lielākus zaudējumus, nekā iegūst sabiedrība. Bez tam ir jāizvērtē šādas tiesību normas ietekme uz ikvienu personu, kuras intereses tā aizskar (*Satversmes tiesas 2002.gada 19.marta spriedums lietā Nr.2001-12-01. Secinājumu daļa, 3.1.punkts*).

Ar sabiedrības labklājību un citu cilvēku tiesībām konkrētajā gadījumā iespējams identificēt divus gadījumus:

1) Sabiedrības un citu cilvēku jēdziena tvērumā ietilpst, pirmkārt, sabiedrība kā kopums attiecībā uz finanšu stabilitāti valstī. Noguldītājam nav neierobežota rīcības un izvēles brīvība attiecībā uz Latvijā reģistrētiem noguldījumu piesaistītājiem (uz 2014.gada 11.aprīli) Latvijas Republikā darbojas 17 kredītiestādes – bankas – un 10 pakalpojumu sniedzēji no Eiropas Ekonomikas zonas (*Avots: http://fktk.lv/lv/tirgus_dalibnieki/kreditiestades/bankas1/*).

Noguldījumu piesaistītāju kvalitāte, jeb spēja ikvienai personai paļauties uz to, ka noguldījumu piesaistītājs būs spējīgs dzēst savu saistību pret noguldītāju, ir ikvienas personas tiesība saskaņā ar citām Satversmē iekļautajām tiesību normām, Satversmes 1., 105.pantā noteikto;

2) Citu cilvēku tiesību tvērumā ietilpst konkrētā noguldījumu piesaistītāju noguldītāju tiesības prasīt un paļauties un to, lai ne tikai tiktu veicināta finanšu stabilitāte valstī kopumā, bet konkrēti attiecīgā noguldījumu piesaistītāja finanšu stabilitāte (kredītiestādes maksātspēja).

Garantētā atlīdzība ir valsts ieviests aizsardzības pasākums, tādējādi attiecībās valsts – noguldījumu piesaistītājs – ir ievērojams īpašs tiesiskais režīms no valsts puses. Likumdevējam, nosakot prasības, kas attiecas uz katru konkrēto noguldījumu piesaistītāju, ir jāveic visi pasākumi, lai pēc iespējas izslēgtu noguldījumu nepieejamības gadījumus. Valstij, kā visas sabiedrības aizstāvim kopumā un attiecīgā noguldījuma piesaistītāja noguldītāju aizstāvim, ir noteikta rīcības brīvība, ar kuru sasniegt sabiedrības labklājību un aizsargātu citu cilvēku tiesības. Minētā atziņa sakrīt ar Direktīvas 94/19/EK Preambulas apsvērumu par to, ka kredītiestāžu darbības attīstība ir sasniedzama, tostarp, paaugstinot banku sistēmas stabilitāti un noguldītāju aizsardzību.

Noguldījumu piesaistītāja valdes loceklis atšķirīgā elementa – statusa jeb tiesisko attiecību – dēļ nav jebkurš noguldītājs. Direktīvas 94/19/EK preambula nosauc apsvērumu, atzīstot, ka būtu neatbilstoši visā Kopienā ieviest aizsardzības līmeni, kas dažkārt varētu veicināt kredītiestāžu nepareizu vadību. Noguldījumu un noguldītāju savstarpējā aizsardzības diferencēšana izriet no Direktīvas 94/19/EK 7.panta noteikumiem, nosakot, ka atsevišķi noguldījumi un noguldītāji ir pakļaujami samazinātam garantētās atlīdzības apjomam, turklāt uz garantēto atlīdzību šiem subjektiem var attiekties ne tikai daļējs, bet absolūts ierobežojums. Direktīvas 94/19/EK I pielikums nosauc noguldījumus un noguldītājus, uz kuriem valsts ir tiesīga attiecināt tiesību ierobežojumu uz garantēto atlīdzību. Personīgi atbildīgs valdes loceklis ir viens no tiesību subjektiem, uz kuru attiecināms ierobežojums.

Satversmes tiesa norādījusi, ka finanšu pakalpojumu sniegšanas nozarē valsts ir uzņēmusies lielu atbildību par licencētajām kredītiestādēm, citstarp ieviešot noguldījumu garantiju mehānismu. Kredītiestādes finansiālo grūtību risināšanas procesā pirmām kārtām ir aizsargājamas noguldītāju intereses. Kredītiestādes uzņēmuma darbība vienmēr tiek vērtēta kopsakarā ar iespējamo iespaidu uz visu finanšu sektoru un valsts tautsaimniecību kopumā. (*Satversmes tiesas 2011.gada 19.oktobra spriedums lietā Nr.2010-71-01. Secinājumu daļa, 19.1.punkts, Satversmes tiesas 2011.gada 30.marta spriedums lietā Nr.2010-60-01. Secinājumu daļa, 22.punkts*). Lai aizsargātu noguldītāju intereses, nepieciešami specifiski pamattiesību ierobežojumi. Diferencētā pieeja, nosakot Noguldījumu garantiju likuma 17.panta

4.punktā izņēmumu uz garantētās atlīdzības izmaksu, nodrošina mazāk aizsargāto noguldītāju interešu un tiesību ievērošanu.

Valstij ir pienākums regulēt kredītiestāžu darbību, tai skaitā iejaukties kredītiestādes valdes darbībā, nosakot valdes atbildību, jo kaitējums kredītiestādes maksātspējas rezultātā var tikt nodarīts ne tikai kredītiestādei un citiem komersantiem, bet var radīt negatīvas sistēmiskas sekas uz finanšu sistēmas stabilitāti valstī kopumā. Kredītiestādes valde vada sabiedrību kopumā. Likumdevēja noteiktais ierobežojums attiecīgā noguldījumu piesaistītāja valdes loceklim uz garantēto atlīdzību ir atzīstams par piemērotu līdzekli, ar kuru likt kredītiestādes izpildinstitūcijai kopumā un katram valdes loceklim atsevišķi rīkoties ar sevišķu pietāti un atbildību pret attiecīgā noguldījumu piesaistītāja noguldījumiem. Konkrētā noguldījuma piesaistītāja valdes locekļa ierobežojums uz garantēto atlīdzību vienlīdz pastiprina atbildību pret visiem sabiedrības locekļiem, nodrošinot finanšu sistēmas stabilitāti valstī.

No iepriekš minētā secināms, ka apstrīdētā norma ir piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Saudzējošākie līdzekļi leģitīmā mērķa sasniegšanai

Apstrīdētajās normās noteiktais tiesību ierobežojums tiek atzīts par nepieciešamu, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Vērtējot to, vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt arī citādi, Satversmes tiesa uzsver, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*Satversmes tiesas 2005.gada 13.maija spriedums lietā Nr.2004-08-0106. Secinājumu daļas 19.punkts*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka leģitīmo mērķi var sasniegt diferencējot garantētās atlīdzības izmaksu atkarībā no katra valdes locekļa vainas pakāpes, kas konstatēta ar spēkā stājušos tiesas spriedumu krimināllietā (*pieteikuma iesniedzējas pieteikuma par lietas ierosināšanu 8.lpp*).

Noguldījumu nepieejamības iestāšanās ir saistīta ar nepareizu kredītiestādes vadību. Likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir prezumpcija par attiecīgā noguldījumu piesaistītāju valdes darbībām, kuras veicinājušas vai nav novērsušas noguldījumu nepieejamības iestāšanos. Valdes loceklis ir persona, kura attiecīgajā noguldījumu piesaistītājā, kopā ar padomes locekļiem vislabāk pārzina kredītiestādes vadību, tostarp, kredītiestādes vadības riskus. Pieteikuma iesniedzējas norādītais līdzeklis prasa konstatēt personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Šāds Pieteikuma iesniedzējas piedāvātais līdzeklis, kriminālatbildības konstatēšana, neaizstāj valdes locekļu atbildību par attiecīgā noguldījumu piesaistītāja noguldījumu nepieejamības iestāšanos. Ne katrā gadījumā, kad iestājas valdes locekļa atbildība par zaudējumiem, būs konstatējamas noziedzīga nodarījuma pazīmes. Kriminālatbildība neaizstāj likumdevēja izraudzītos līdzekļus.

Tādējādi, leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē nevar sasniegt ar spēkā stājušos tiesas spriedumu krimināllietā. Pieteikuma iesniedzējas piedāvātais saudzējošākais līdzeklis nav piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Labuma, ko iegūst sabiedrība, svēršana ar indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu

Apstrīdētā norma paredz izņēmumus no valsts noteiktās garantētās atlīdzības, jeb valsts aizsardzības. Satversmes tiesa norādījusi, ka likumdevēja pienākums, lemjot par cilvēktiesību aizsardzības jautājumiem, ir noteikt tādu tiesisko regulējumu, kas līdzsvaro dažādas ar cilvēktiesību aizsardzību saistītās intereses (*Satversmes tiesas 2010.gada 20.decembra spriedums lietā Nr.2010-44-01. Secinājumu daļa, 9.punkts*).

Noguldījumu garantiju likums nosauc garantētās atlīdzības maksimālo apmēru. Jebkura noguldītāja prasība pret noguldījumu piesaistītāju var tikt ierobežota ar noguldījumu piesaistītāja noguldījumu nepieejamības iestāšanos. Pieteikuma iesniedzējas prasība pret noguldījumu piesaistītāju ar noguldījumu nepieejamības iestāšanos, ir absolūti ierobežota.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka ikvienam ir tiesības rīkoties ar savu īpašumu, tostarp ieguldīt savus finanšu līdzekļus kādā uzņēmumā vai kredītiestādē. Tās ir īpašnieka tiesības un vienlaikus arī viņa risks, jo uzņēmums vai kredītiestāde var nonākt maksātnespējas situācijā. Valsts ir apņēmusies kredītiestādes maksātnespējas gadījumā izpildīt kredītiestādes saistības pret tās noguldītājiem noteiktā apmērā (*Satversmes tiesas 2013.gada 1.marta spriedums lietā Nr.2012-07-01. Secinājumu daļa, 13.punkts*). Konkrētā noguldījuma piesaistītāja noguldītājam – valdes loceklim – ir nodrošināta salīdzinoši efektīvāka informācijas aprīte un iespēja ietekmēt kredītiestādes darbu kā jebkuram noguldītājam – fiziskai personai. Valdes loceklis, piedaloties kredītiestādes plānošanā, vadībā un kontrolē pār kredītiestādes darbību, nodrošina, ka viņa prasījuma tiesības uz garantēto noguldījumu ir atkarīgas no noguldījumu piesaistītāja veiksmīgas darbības. Noguldītāju aizsardzību attiecībā uz konkrētā noguldījuma piesaistītāja valdes locekļiem nodrošina paši valdes locekļi. Valde un valdes loceklis kā noguldītājs uzņemas salīdzinoši lielāku risku, kļūstot par noguldītāju noguldījumu piesaistītājā. Vienlīdz šī riska uzņemšanās ir konkrētās personas lēmums, kļūstot par konkrētā noguldījumu piesaistītāja noguldītāju.

Tiesībsargs piekrīt Saeimas atbildes rakstā paustajai atziņai par taisnīgumu, ka visu noguldītāju noguldījumi nevar tikt aizsargāti vienādā apmērā (*Saeimas atbildes raksts, 7.lpp*). Satversmes tiesa ir norādījusi, ka valsts atbalstam noteiktie ierobežojumi ir vērsti ne vien uz Latvijas kā ES dalībvalsts saistību, bet arī uz Satversmē nostiprinātā taisnīguma principa un vienlīdzības principa ievērošanu (*Satversmes tiesas 2011.gada 19.oktobra lieta Nr.2010-71-01. Secinājumu daļa, 19.2.punkts*). Tiesiskā valstī nav iedomājama situācija, kur noguldītājs, kurš ir piedalījies noguldījumu piesaistītāja darbības plānošanā, vadībā un kontrolē, tieši vai netieši veicinot (pieļaujot) noguldījumu nepieejamības iestāšanos, prasītu tādu pašu aizsardzību no valsts kā jebkurš cits noguldītājs – fiziska persona. Šāds risinājums varētu veicināt kredītiestāžu maksātnespējas risku un apdraudēt visu noguldītāju tiesības uz savu noguldījumu pieejamību.

Tādējādi tiesībsargs secina, ka labums, ko sabiedrība gūst, aizsargājot sabiedrības labklājību un citu cilvēku tiesības, ir nozīmīgāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, tiesībsargs sniedz viedokli, ka Noguldījumu garantiju likuma 17.panta 4.punkts atbilst Latvijas Republikas Satversmes 91.panta pirmajam teikumam.

Ar cieņu
tiesībsargs

J.Jansons